

Innehåll

Förord	11
Introduktion	15
<i>Studiens syfte</i>	17
<i>Avhandlingens innehåll och disposition</i>	18
Angränsande forskningsfält	21
<i>Rekrytering</i>	21
<i>Informell rekrytering</i>	23
<i>Formella och informella inslag i en rekrytering</i> • 25	
<i>Sociala nätverk och socialt kapital</i>	30
<i>Relationen mellan utbildning till arbete</i>	34
<i>Sammanfattande reflektioner</i>	39
Analytiska verktyg – eller att tänka med Pierre Bourdieu	43
<i>Socialt rum och rummet av möjligheter</i>	45
<i>Sociala fält och fält av möjligheter</i>	46
<i>Kapital</i>	50
<i>Kulturellt kapital</i> • 50	
<i>Socialt kapital</i> • 54	
<i>Symboliskt kapital</i> • 56	
<i>Sekundära karaktäristiska, habitus och andra begrepp</i>	58
<i>Symboliskt våld</i> • 60	
<i>Habitus eller disposition</i> • 61	
<i>Illusio och libido</i> • 62	
<i>Reflektioner om de analytiska begreppen</i>	63

Metod och metodologi	67
<i>Vad är en berättelse?</i>	68
<i>Informanterna – urvalet och några konsekvenser</i>	69
<i>Tillträde till fältet</i>	75
<i>Material och bearbetning</i>	77
<i>Intervju • 78</i>	
<i>Från analys till text • 83</i>	
<i>Ytterligare några reflektioner</i>	84
<i>Etiska överväganden • 86</i>	
<i>Den egna positionen • 87</i>	
Biografins möte med samhällsförändringar	91
<i>Från bondesamhället till tjänstesamhället</i>	92
<i>Från den svenska bondgården ut i världen • 93</i>	
<i>Från världen till den svenska diskhon • 95</i>	
<i>Rummet av möjligheter expanderar</i>	100
<i>”Det glada 80-talet”</i>	102
<i>Direktansökningar och familjerelaterade kontakter • 104</i>	
<i>Rummet av möjligheter reduceras</i>	110
<i>En obruten kedja av tur • 113</i>	
<i>Vid sidan av annonser och sociala nätverk</i>	116
<i>Subventionerade feriejobb • 117</i>	
<i>Högutbildade i arbetsmarknadsåtgärder • 119</i>	
<i>Sammanfattande reflektioner</i>	123
Sociala nätverkens betydelse för jobbmöjligheter	127
<i>Kärlek, vänskap eller resurser att värna om</i>	128
<i>Envar sin egen lyckas smed • 132</i>	
<i>Nätverksrelationer och strategier</i>	136
<i>Då strategin är mer explicit • 138</i>	
<i>Starka och svaga länkar</i>	141
<i>Starka länkar • 142</i>	
<i>Svaga länkar • 145</i>	
<i>Fältspecifika svaga länkar</i>	149
<i>Socialt kapital</i>	152
<i>Sammanfattande reflektioner</i>	155

Väntjänster och gentjänster	159
<i>En gåva</i>	160
<i>En present eller gengåva? • 163</i>	
<i>Vertikala och horisontella gåvor</i>	168
<i>En känsla för var andra människor kan placeras socialt • 171</i>	
<i>Gåvans olika ansikten</i>	173
<i>Position och ansvar • 176</i>	
<i>Symboliskt våld • 179</i>	
<i>Vem tillåts inleda utbytet?</i>	181
<i>Sammanfattande reflexioner</i>	184
I dialog med den andra sidan	187
<i>Rekrytering som yrke och kunskapsområde</i>	188
<i>Arbetsförmedling och annons som rekryteringskanal</i>	189
<i>Spontanansökan och rekommationer</i>	194
<i>Att identifiera en bra medarbetare</i>	198
<i>Att väga en kvalifikation</i>	204
<i>Någon måste ta ansvar för något som kan vara besvärligt eller problematiskt • 205</i>	
<i>Jag tänkte mångfald! • 207</i>	
<i>Jag tyckte lite illa om mig själv • 209</i>	
<i>Lära upp förmågor med invandrabakgrund • 211</i>	
<i>Sammanfattande reflexioner</i>	213
Slutdiskussion	
– Det sociala kapitalets betydelse för erkännandet	217
Litteraturlista	233
Deskriptiv beskrivning av nätverksskartorna	251
Nätverksskartan	255
Informanttabel	257
English Summary: The Janus face of recognition – the impact of social capital in working life	263

Introduktion

Jag sitter i ett väntrum och bläddrar i en tidning. Mitt ibland artiklarna om mode, heminredning och resedestinationer finns en artikel om ”karriären”. Initierat beskrivs den informella rekryteringen och hur den karriärsugne kan utnyttja sina sociala nätverk för att få framgång i arbetslivet. Vid ett annat tillfälle zappar jag i soffan och dröjer vid ett TV-program om omställningar och arbetslöshet. En konsult på ett av trygghetsråden står framför övertaliga i 50+ åldern och ritar på en White board. Han berättar hur ett socialt nätverk ser ut och hur de arbetslösa ska kunna identifiera resurser i de egna nätverken. De arbetslösa antecknar. På våren intervjuas tre blivande studenter från ett gymnasium i Stockholms södra förorter i min morgontidning. *Utan kontakter får man inga jobb*, säger en av de unga kvinnorna. I artikeln beskrivs hur hon hittills har sökt 50 sommarjobb utan att få ett enda. Överallt möts jag av samma mantra, att jobb tillsätts via sociala nätverk och att utan kontakter får man inga jobb. Ett mantra som både arbetssökande och de som stöttar de arbetssökande, trygghetsrådets konsulter, arbetsförmedlare och jobbcoacher måste förhålla sig till. Familj, vänner, före detta kollegor, svärfar och hans moster plitas ner som potentiella resurser. Resurser att värna om. Håll kontakten, står det i tidningen i väntrummet. Boka in luncher, skicka jul- och bemärkelsekort.

Metonymi är en trop eller ett bildligt uttryck som återspeglar en närhet mellan det använda uttrycket och det som betecknas. Ett exempel på en metonymi skulle kunna vara: *Stockholm beslutar om ökad budget till kultursektorn*. En helt begriplig mening även om

den mer exakta formuleringen borde vara *Stockholms kommunfullmäktige beslutar om ...* Det vill säga, det är inte Stockholm i sig som beslutar om hur skatterna ska fördelas utan de folkvalda som styr staden. Den metonymi som den här avhandlingen kretsar kring är *att kontakter behövs för att få jobb*. En fras som är korrekt på så sätt att den stämmer överens med den forskning som finns på området som de facto visar att en stor del av de lediga tjänsterna (vikariat, uppdrag, tim- och projektanställningar) tillsätts via sociala nätverk. Samtidig förenklar och döljer metonymin allt det som ligger bakom att ett jobb tillsätts med stöd av en kontakt. Ordet ”kontakter” ersätter det konkreta och faktiska som sker när en tjänst tillsätts informellt, som en förflugen kommentar, ett tips, en rekommendation, en gentjänst eller en skuld. Det skildrar inte själva processen, vem som tipsar eller när, hur och varför tipsen leder till en anställning. Är till exempel kontakter synonymt med antalet människor? Har den unga kvinnan som blev intervjuad en liten släkt och få vänner eller är det något annat som gör att just hon inte får jobb via kontakter? Är de som ingår i hennes sociala nätverk arbetslösa, arbetar de på ”fel” ställen eller är det rentav något ”fel” på dem som inte får något jobb? Och omvänt, hur fungerar det hos dem som inte är intervjuade i tidningen, de som har lätt att få jobb och de som får alla de där tjänsterna som tillsätts via kontakter? Har de stora nätverk, jobbar de som ingår i deras sociala nätverk på ”rätt” ställen eller är de ”rätt” på något sätt? Handlar det om vem man känner, hur många man känner, hur man känner dem, var personer arbetar eller med vad för att en kontakt ska bli till en dörröppnare i arbetslivet? Eller handlar det om den arbetssökandes kunskaper, kvalifikationer och om vem man är som människa? Att närma sig formuleringen *kontakter behövs för att få jobb* väcker med andra ord en mängd frågor. Frågor, som vid närmare eftertanke, i sin tur skapar nya frågor. Detta utforskande har, tillsammans med en mängd forskningslitteratur inom fältet, fungerat som en motor i detta avhandlingsarbete.

Det betyder att avhandlingens fokus riktas mot *hur, var, vem* och *varför* snarare än *om* lediga tjänster tillsätts via kontakter. I centrum för analyserna står de informella praktiker som ingår i de processer som ingår i en rekrytering. Med informella praktiker menar jag de tillfällen när en ledig anställning förmedlas genom kontakter och nätverk.

Studiens syfte

Avhandlingen är ett bidrag till forskningen om hur tillsättning av tjänster sker i arbetslivet. Syftet är att förstå de informella processerna i rekryteringen, speciellt innebörden av olika sociala nätverk, samt de värden som tillskrivs resurser och färdigheter i skilda arbetslivskontexter. Den övergripande forskningsfrågan handlar följaktligen om erkännandeprocesser som ligger till grund för tjänstetillsättningar och som spänner över dikotomin informell och formell rekrytering. Övergripande frågeställningar är:

- Vad betyder sociala nätverk i rekryteringsprocessen och hur resonerar sökande och arbetsgivare kring nätverkens betydelse?
- Hur framträder de informella processerna i rekryteringen och hur är de länkade till de formella delarna?
- Vilka resurser framstår som viktiga i rekryteringen och genom vilka praktiker erkänns de?

Avhandlingens titel och syfte lyfter fram begreppet erkännande, vilket tillsammans med misskännande utgör en röd tråd i att analysera och förstå informanternas berättelser. Ansatsen är kvalitativ på så sätt att utgångspunkten ligger i individuella berättelser om arbetslivskarriärer speciellt i relation till tjänstetillsättningar. Materialet består av ett femtiotal informanter som berättar om sina arbetsliv. Berättelserna används både som utsagor om vad som hänt i olika skeenden och som reflektioner över deras position på arbetsmarknaden. Analysen av deras berättelse riktas mot konkreta händelser som ägt rum när de sökt och fått sina arbeten samt hur dessa kan kopplas samman med aspekter som makt, status och handlingsutrymme i ett givet sammanhang. Mycket forskning, vilket redogörs för i nästa kapitel, har valt att mer specifikt fokusera på etnicitet och genus vad gäller skillnader och ojämlikheter på arbetsmarknaden. I den meningen skiljer sig avhandlingens design. Urvalskriterierna, som inbegriper en variation avseende kön, etniskt och socialt ursprung, är utformade så att det ska gå fånga komplexiteten i erkännandets praktiker. Den analytiska ingången är emellertid att makt och status tydliggörs genom berättelser om konkreta praktiker.

Avhandlingens innehåll och disposition

Avhandlingen inleds med en orientering över angränsande forskningsfält. En avhandling skrivs alltid i dialog med redan genomförd forskning som på olika sätt tangerar liknande frågor och teman. I kapitlet redogörs för forskning inom områden som rekrytering, sociala nätverk och socialt kapital samt relationen mellan utbildning och arbetsliv. Dessa forskningsfält är till delar mycket disparata i frågan om ansats, metod och kunskapsanspråk. Min läsning av dem pendlar mellan att å ena sidan förstå den praktiska verklighet som forskningen redogör för och å andra sidan uppmärksamma teoretiska och metodologiska problem och svårigheter som är kopplade till tillämpningen av centrala begrepp och termer. Centralt är att tydliggöra hur jag förhåller mig till tidigare forskning med fokus på informell rekrytering och socialt kapital.

Därefter presenteras avhandlingens teoretiska ramverk. De teoretiska begreppen som används i avhandlingen är till stor del hämtade från den franska sociologen Pierre Bourdieus analytiska verktygslåda. I kapitlet diskuteras hur begreppet socialt kapital kan förstås i relation till andra kapitalbegrepp samt hur jag använder mig av dem vid analyserna av rekrytering i arbetslivet. Min användning av Bourdieus arbete speglar ett försök att översätta centrala resonemang från andra kunskapsområden till det empiriska området som utgörs av arbetslivet. I kapitlet kommer jag även uppmärksamma problem som uppstår i översättningsprocessen och de friheter som jag tar mig i relation till de ursprungliga begreppen.

I det metodologiska kapitlet diskuteras forskningsdesign, analys samt förhållningssätt till epistemologiska frågor. Det empiriska materialet består av arbetslivsberättelser av personer som befinner sig på olika platser i livet. Dessa platser benämns som hållplatser i studien och är den position varifrån informanternas berättelser rekonstrueras. Den första studien består av unga som arbetar inom en snabbmatskedja, en bransch som är förknippat med låga krav på formella kvalifikationer. Den andra studien inbegriper akademiskt utbildade personer uppdelade på två grupper med olika typer av erfarenheter. Den ena gruppen är högskoleutbildade som arbetar under sin kvalifikationsnivå, som taxichaufförer eller inom vård och omsorg, medan den andra gruppen arbetar i inom områden som journalistisk, radio och TV, och där jobbet motsvarar eller är mer kvalificerat än deras formella kvalifikationer. Studien baserar

sig på informanternas berättelser om arbetsliv och studier. I fokus står emellertid avgränsade episoder som tolkas i relation till individens givna position snarare än som individuella livsberättelser.

Det första empiriska kapitlet placerar betydelsen av det sociala kapitalet i en historisk process. I fokus står den roll kontakter och sociala nätverk har för framgångar i arbetslivet och betydelsen av tid, plats, position och livsfas. Informanternas berättelse relateras därmed till händelser och skeenden i historisk tid och lokal kontext, så som de avspeglar sig i berättelsen. I kapitlet gör jag tillbakablickar till mitten av 1900-talet då de äldsta informanterna hade sitt arbetsmarknadsinträde för att sedan, med fokus på utbildning, arbetsliv och rekrytering, stegvis närma mig år 2011, det år som den sista intervjun genomfördes. I kapitel 6 diskuteras betydelsen av familj, släkt och vänskap i relation till arbetslivet och informell rekrytering. Områden som diskuteras är skillnader och likheter mellan starka och svaga länkar och hur dessa används under olika faser av arbetslivet och i olika delar av arbetsmarknaden. Detta kapitel fokuserar främst episoder som skildras från 2000-talet. I kapitel 7 undersöks väntjänster och gentjänster i relation till rekrytering. I fokus står de överväganden de som rekommenderat eller tipsat om en sökande gör. Här riktas fokus mot vilken relation de som hjälper varandra har och i vilken del av det sociala rummet handlingen sker. I kapitel 8 vänds blicken till dem som rekryterar. Hur ser de som rekryterar på den informella rekryteringen och vilken betydelse har personliga tips, rekommendationer och referenser när de ska bedöma en sökandes kvalifikationer och kompetenser? Avhandlingen avslutas med en sammanfattande diskussion, där jag sammanfattar centrala slutsatser från tidigare kapitel och lyfter fram några teoretiska och metodologiska resultat.